

Zapiski bibliograficzne

PROBLEMATYKA NIEMIECKA W PIŚMIENICTWIE POLSKIM

BARBARA RATYŃSKA: *Stosunki polsko-niemieckie w okresie wojny gospodarczej, 1919—1930*. „Książka i Wiedza”, Warszawa 1968, 358 ss.

Praca — oparta na polskich i niemieckich materiałach archiwalnych oraz bogatej literaturze — przedstawia w układzie chronologicznym genezę polsko-niemieckiej wojny gospodarczej, politykę Niemiec wobec Polski od wybuchu konfliktu do zerwania rokowań handlowych (luty 1927 r.), rozmowy dyplomatyczne w sprawie wznowienia pertraktacji o traktat handlowy (marzec—grudzień 1927), skutki wojny celnej w okresie jej największego nasilenia (1925—1927) oraz rokowania o traktat handlowy w latach 1928—1930. Zasadniczą część rozprawy poprzedza obszerny rozdział charakteryzujący stosunki polsko-niemieckie na tle sytuacji międzynarodowej w latach 1919—1924.

„BIULETYN Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce” tom XVIII, 197 ss. Warszawa 1968, Wydawnictwo Prawnicze.

Tom XVIII „Biuletynu” otwiera artykuł Franciszka Stemlera, przedstawiający warunki życia i pracy więźniów zatrudnionych w zakładzie przemysłu zbrojeniowego Rzeszy w Reimahg, zlokalizowanego we wnętrzu góry Walpersberg w Turyngii, produkującego myśliwskie samoloty odrzutowe ME-262. Artykuł oparty jest na po raz pierwszy publikowanych dokumentach niemieckich oraz zebranych przez autora relacjach więźniów obozu.

W następnym artykule Mieczysław Brones zajmuje się działalnością Sztabu Gospodarki Wojennej OKW (*Wehrwirtschaftsstab Oberkommando der Wehr-*

macht), wyspecjalizowanego organu aparatu gospodarki wojennej Niemiec w zakresie grabieży mienia polskiego oraz wprzągnięcia Polski w system gospodarki wojennej Niemiec.

Barbara Bojarska przedstawia akcję pacyfikacyjną w Leżajsku w dniu 29 maja 1943 r., której celem było zdławienie szeroko rozgałęzionego wśród tamtejszej ludności ruchu oporu. W akcji przeprowadzonej przez oddziały SS, żandarmerię i *Wehrmacht* zamordowano 43 osoby, a około 100 wywieziono do obozów koncentracyjnych. Autorka, biorąc za punkt wyjścia ankiety sądów grodzkich oraz materiały Biura Odszkodowań Wojennych, przeprowadziła szczegółowe badania terenowe, w wyniku których spisała szereg relacji. Na nich głównie oparła swoją publikację. W artykule pt. *Pierwsze dzieci i pierwsi starcy — ofiary zbrodni hitlerowskich w czasie II wojny światowej (w okresie 55 dni)* Szymon Datner referuje zbrodnie *Wehrmachtu* dokonane na polskich dzieciach i starcach w okresie kampanii wrześniowej oraz administracji wojskowej na ziemiach polskich. Publikowane przez autora listy eksterminowanych ofiar ustalono na podstawie zbioru zeznań sądowych z lat 1945-1946 znajdujących się w Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. W kolejnym artykule Andrea Devoto, asystent socjologii Uniwersytetu we Florencji, zajmuje się aspektami socjopsychologicznymi i socjopsychiatrycznymi obozów koncentracyjnych.

Wacław Barcikowski w rozprawie *Subiektywne i obiektywne aspekty wojny i pokoju* analizuje następujące zagadnienia: przyjaźń i wrogość w stosunkach indywidualnych, społecznych i międ-

dzyspolecznych, patriotyczne czy nacjonalistyczne przesłanki między narodami, cnoty rycerskie i „święte cele” wojny, obrony koniecznej. W następnym artykule Waclaw Bielawski zajmuje się wybranymi problemami prawnymi związanymi ze ściganiem i karaniem zbrodni hitlerowskich w NRF.

„Biuletyn” zamyka sprawozdanie Czesława Piłichowskiego z działalności Głównej i Okręgowych Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce w 1967 roku.

ADAM CABALA: *Arsenał grobów*. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1968, 273 ss.

Autor, uczestnik ruchu oporu, aresztowany w Krakowie w marcu 1943 r., od listopada 1943 r. był więźniem obozu koncentracyjnego *Mittelbau*, znanego pod kryptonimem „Dora”, który od VIII 1943 do II 1945 w programie zbrojeniowym III Rzeszy spełniał rolę jednej z największych podziemnych fabryk rakiet V-2, a od maja 1944 r. również i bomb latających V-1 (por. także: Adam Cabala: *Upiory tunelu Dora*. Warszawa 1959; Wincenty Hein: *Zagłada więźniów Mittelbau (Dora)*. „Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce” t. XVI, Warszawa 1967). *Arsenał Grobów* A. Cabala — to przede wszystkim wspomnienia dotyczące martyrologii więźniów w podziemiach *Arbeitslageru „Dora”*. Stosowane w nim najbardziej perfidne metody wyzysku, terroru i bezprawia spowodowały, że w styczniu 1944 r. grupa więźniów pod przewodnictwem Alberta Kuntza — znanego z antynazistowskiej działalności w latach trzydziestych komunisty niemieckiego — postanowiła zorganizować w *Mittelwerke* ruch oporu. Celem tej konspiracyjnej organizacji wojskowej stała się dezorganizacja produkcji broni rakiet V-2. Autor pracy przedstawia ten mało znany rozdział w historii międzynarodowego ruchu oporu, dzięki któremu w znacznej mierze uległ zahamowaniu tok produkcji broni rakietowej V-2, a później i bomb latających V-1. Odważne i liczne akcje sabotażowe więź-

niów-Polaków, Francuzów, Rosjan i Niemców zadały dotkliwe ciosy militeryzmowi hitlerowskich Niemiec. Książkę zaopatrzył A. Cabala w cenne zdjęcia i dokumenty dotyczące „Dory”.

Zamojszczyzna w okresie okupacji hitlerowskiej (relacje wysiedlonych i partyzantów). Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1968, 310 ss.

Dzieje Zamojszczyzny w okresie okupacji hitlerowskiej posiadają szereg opracowań, z których najbardziej obszernym jest *Wydawnictwo materiałów do dziejów Zamojszczyzny w latach wojny 1939-1944* pod redakcją dra Zygmunta Klukowskiego (t. I-IV). Kontynuowaniem badań nad dziejami Zamojszczyzny był konkurs na wspomnienia związane z hitlerowską akcją wysiedleńczo-pacyfikacyjną oraz ruchem oporu na tym terenie ogłoszony przez redakcję tygodnika „WTK” w 1963 r. Spośród nadesłanych 81 wspomnień opublikowano i wykorzystano w omawianej książce 61 relacji. Dzięki tym relacjom i wspomnieniom zespół danych źródłowych jednego z licznych rejestrów zbrodni hitlerowskich na ziemiach polskich został wzbogacony o nowe materiały. Ich najistotniejszą cechą jest autentyczność. Praca składa się z trzech części: I — *Zamość pod terrorem okupanta* — opracowana przez Michała Bojarczuka, część II — *Chłop polski na Zamojszczyźnie w latach wysiedleń i pacyfikacji (relacje wysiedlonych)*, część III — *Ruch oporu na Zamojszczyźnie (relacje partyzantów)*. Wstęp napisała i materiały opracowała Anna Glińska. Przedmowę napisał Jerzy Ślaski. Książka jest bogato ilustrowana, posiada bibliografię oraz indeks osobowy.

ROMAN Z. HRABAR: *Na rozkaz i bez rozkazu. Sto i jeden wybranych dowodów hitlerowskiego ludobójstwa na dzieciach*. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1968, 275 ss.

Roman Z. Hrabar, w okresie powojennym pełnomocnik rządu Polskiego do spraw rewindykacji dzieci polskich uprowadzonych przez hitlerowców, jest auto-

rem trzech książek przedstawiających hitlerowskie zbrodnie ludobójstwa popełnione na dzieciach polskich w latach okupacji 1939-1945 (Roman Z. Hrabar: *Hitlerowski rabunek dzieci polskich. Uprawdzenie i germanizowanie dzieci polskich w latach 1939-1945*. Wydawnictwo „Śląsk” 1960 oraz *Jakim prawem*. Wydawnictwo „Śląsk” 1962). Zagadnieniem eksterminacji dzieci polskich zajmowali się także: Kirył Sosnowski w książce pt. *Dziecko w systemie hitlerowskim*. Poznań 1962 oraz Józef Wnuk i Helena Radomska w opracowaniu *Dzieci polskie oskarżają*. Warszawa 1961.

Na rozkaz i bez rozkazu — to kolejne opracowanie tego zagadnienia. Podaje w nim autor liczbę dzieci polskich, które padły ofiarą eksterminacji, morderstw, eutanazji i eksperymentów lekarskich, morzenia głodem, tortur, okrucieństw, niewolniczej pracy, sterylizacji, kastracji oraz rabunku w celu germanizacji. Autor publikuje 101 dokumentów, dowodów popełnionego ludobójstwa. Są to różnego rodzaju źródła niemieckie, zeznania świadków oraz ilustracje. Książka zawiera również wykaz wszystkich oskarżonych w 12 procesach w Norymberdze oraz niektórych innych zbrodniarzy hitlerowskich, związanych pośrednio lub bezpośrednio ze zbrodniami ludobójstwa.

ALEKSANDER KUNICKI: *Cichy front. Ze wspomnień oficera wywiadu dywersyjnego dyspozycyjnych oddziałów Kedywu KG AK*. Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1968, 237 ss.

Aleksander Kunicki (pseud. „Rayski”), oficer polskiego wywiadu dywersyjnego dyspozycyjnych oddziałów Kedywu KG AK „Kosy” i „Parasola” w okresie okupacji hitlerowskiej brał udział w przygotowaniu szeregu słynnych akcji zamachowych, m. in. na generała SS Kutscherę, zastępcę komendanta Pawiaka SS-*Oberscharführera* Franza Bückla, także na szefa warszawskiego *Arbeitsamtu* Kurta Hoffmana. Autor przedstawia we wspomnieniach żmudną i trudną pracę wywiadowczą, której celem było przygotowanie zamachów od strony technicz-

nej. Píše także o pełnej patriotyzmu postawie żołnierzy Polski Podziemnej „Kosy” i „Parasola”. Wspomnienia swe autor uzupełnił krótkimi relacjami z samego przebiegu akcji zamachowych, o których pisały w artykułach publikowanych w „Wojskowym Przeglądzie Historycznym” Maria Dylawerska i Danuta Kaczyńska. W książce zamieszczono także zdjęcia członków oddziałów „Kosy” i „Parasola.

WŁODZIMIERZ JASTRZĘBSKI: *Hitlerowskie wysiedlenia z ziem polskich wcielonych do Rzeszy, 1919-1945*. Instytut Zachodni, Poznań 1968, 142 ss.

Syntetyczne ujęcie form, przebiegu i systemu organizacyjnego hitlerowskich wysiedleń Polaków z tzw. ziem wcielonych do Rzeszy. Traktując to zjawisko jako element niemieckiej polityki narodowościowej na polskich ziemiach zachodnich, autor przedstawił również powstanie i ewolucję hitlerowskich koncepcji wysiedleń. Terytorialnie praca obejmuje tereny przedwojennych polskich województw: pomorskiego, poznańskiego, śląskiego oraz części województw: bieloostockiego, kieleckiego, krakowskiego, łódzkiego i warszawskiego.

KRZYSZTOF SKUBISZEWSKI: *Wysiedlenie Niemców po II wojnie światowej*. „Książka i Wiedza”, Warszawa 1968, 151 ss.

Rozprawa w sposób zwięzły i zasadniczy ukazuje całokształt zagadnień związanych z przesiedleniem ludności niemieckiej z krajów Europy środkowo-wschodniej i południowej po 1945 r., historyczne i prawnomiędzynarodowe uwarunkowania tego procesu. Autor charakteryzuje m. in.: system międzynarodowej ochrony mniejszości przyjęty po I wojnie światowej, przesiedlenia ludności dokonane na Bałkanach i w Azji Mniejszej w XX w., sytuację i rolę Niemców w Czechosłowacji oraz w Polsce w latach 1938-1939, ruchy ludnościowe zapoczątkowane w Europie przez Niemcy, sprawę przesiedlenia Niemców w projektach aliantów przed konferencją krymską, ucieczki, ewakuację i pier-

wsze przesiedlenia w okresie przed konferencją poczdamską, odpowiednie porozumienia zawarte w Poczdamie, przesiedlenia z Europy środkowo-wschodniej i południowej po konferencji poczdamskiej, wreszcie — problem przesiedlenia Niemców w świetle prawa międzynarodowego.

MIECZYŚLAW TOMALA: *Dwie drogi rozwoju Niemiec*. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1968, 257 ss.

Tematyka tej książki obejmuje różnorodne zagadnienia wewnętrzne i międzynarodowe dwóch państw niemieckich; autor omawia przede wszystkim charakter polityki NRF, jej pozycję w NATO, przemysł zbrojeniowy, metody propagandy zachodniemieckiej, perspektywy rozwiązania kwestii zjednoczenia Niemiec, wzajemne stosunki Polski i NRD oraz stanowisko Polski wobec tzw. problemu niemieckiego.

JULIAN LIDER: *Problemy integracji wojskowej na Zachodzie*. Instytut Zachodni, Poznań 1968, 400 ss.

Analiza genezy i rozwoju zachodnio-

europiejskiej integracji wojskowej w ramach sojuszu północnoatlantyckiego, przegląd koncepcji reform NATO oraz prób umocnienia integracji wojskowej w latach sześćdziesiątych.

NORBERT HONSA: *W kręgu literatury niemieckiej. Szkice z literatury niemieckiej XX wieku*. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1968, 236 ss.

Tom składa się z czterech różnej wartości i objętości szkiców dotyczących wybranych problemów literatury niemieckiej czasów najnowszych. W pierwszym autor przedstawia twórczość pisarzy rewolucyjnego nurtu literatury niemieckiej lat międzywojennych, w drugim — kierunki ideowo-artystyczne młodej prozy NRD, w trzecim — poglądy polityczne i działalność publicystyczną Tomasza Manna, problematykę ostatnich nowel tego pisarza, ogólnie recepcję jego twórczości w Polsce oraz literaturę krytyczną poświęconą Mannowi; w ostatnim szkicu Honsza omawia twórczość i postawę polityczną G. Hauptmanna w latach 1933 - 1946.

Zestawili: M. M., W. T.